

Amikor 1954-ben a teoretikus Szabó Lajos első rajzaiból a tanítványai lakáskiállítást rendeztek, a belépő Hamvas így kiáltott fel: „Megint Lajosnak sikerült az áttörés.”

A jelen kiállításon látható [filmből](#) (Bali János és Surányi László munkája) is kiderülhetett, hogy Szabó Lajos hangja, gondolatai és spekulatív grafikái között összhang van. Ugyanaz a hullámzás, erő és elszántság, és ugyanaz a játékoság, derű és levegősség jellemzi. Ugyanaz a szellem *tör át* a rajz felé, amelyik addig szavakban fejezte ki magát.

Áttörések jelzik Szabó Lajos egész életútját, gondolkodását, szellemi magatartását. Progresszív művészeti és baloldali társadalmi mozgalmak mindig *elkötelezett* híveként és teoretikusaként Kassák Munka-köréből indul. 1930-ban azonban Justus Pállal együtt kilép a Munka-körből. A kilépés oka, hogy senkivel és semmivel *nem köt kompromisszumot*, így a Kör egysége érdekében a Szovjetunió megítélésében magára mérsékletet erőltető Kassákkal *sem*. A kilépéskor mintegy félszázan követték. Eszmetársaival, barátaival megalakítják oppozíciós mozgalmukat. Az oppozíció szembehelyezkedés, nemet mondás hatalomra, rögzült igazságokra, kényelemre, a paradicsomban való berendezkedésre, tiltakozás: örök kérdés. Az ebből a magatartásból született oppozíció szellemi irányítói rajta és Justuson kívül Partos Pál, Szirtes Andor és Tábor Béla. Ők „importálták” Berlinből Karl Korsch intranzigens marxizmusát, s ennek kulcsszavát, az *antiorganizációt*, az AO-t: a mindenfajta intézményt és intézményesülést ellenző alapállást, amelyhez Szabó Lajos élete végéig tartotta magát. Az AO azt is jelenti, amit később a [Vádirat a szellem ellen](#) című, Tábor Bélával közös munkájukban hangsúlyoznak s *egész* életükben képviselnek: az elzárkózással szemben a szabad szellemi vérkeringést. „Ha egyszer a *Szellemi Együttműködés Ligája* Budapesten tart konferenciát, akkor kritizáljuk *mindazt*, ami a szellemen *belül* gátja a megértésnek és a szellem egységének: a szellemen *belüli* epigonizmust, elzárkózást, bábeli nyelvzavart és terminologizmust!” – kiálthattak föl. Áthatás van, „áttörés”, áttörése minden mesterséges, *előttünk magasodó falnak*, amelyet *állandóan lebontunk*, amikor rájövünk, hogy magunk építettük. „*Minden határt, amit felfedezünk, felhasználjuk a felrobbantására. A megismerés a határok átlépése*” – fogalmaz később Szabó. *Minden* szellemi megnyilvánulásból kihámozni azt, ami *nem* hatalmi érdekeket szolgál. Így tágul szellemi érzékenységük köre, s jutnak el Táborral a dialogikus gondolkodók, elsősorban Ebner és Rosenzweig szóközpontú biblicizmusáig. Szabó 1937-ben publikálja *A hit logikája* c. könyve első kötetét.

Szabó a lankadatlan spiritualizálás, a „két kérdés közül mindig a spirituálisabbat válaszod” követelményének radikális képviselője, ugyanakkor mindvégig *mozgalmárként* értelmezte magát. „*Én deklarált teista vagyok, aki bizonyos vonatkozásban fenntartom azt, hogy mindenki a barátom és minden produktív ember a barátom. És bizonyos ponton fenntartom a szélső mozgalmároknak az evangéliumi tézisé: aki nincs velem, az ellenem*” – mondja jellegzetes

paradox dialektikájával a kiállításon hallható düsseldorfi beszélgetés magnófelvételén.

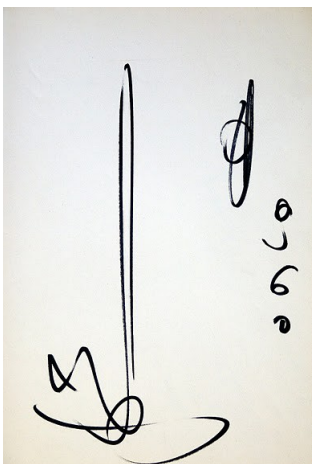
Auschwitz *valóságos pokla* után, ahol *a lélek jelenléte* mentette meg a biztos pusztulástól, 1945-ben máris aktív. Baráti kapcsolatban áll Bálint Endrével, Gedő Ilkával, Korniss Dezsővel, Vajda Júliával, Veszelszky Bélával. Az Európai Iskola számára írja a [Művészet és vallás](#) c. tanulmányát. Tábor Béla és Mándy Stefánia lakásán pedig megkezdődnek Hamvas Béla, Szabó és Tábor vezetésével a „[Csütörtöki beszélgetések](#)”. Ugyanekkor Szabó [szemináriumot](#) is indít a pszichológia, halmazelmélet-kritika, értékelmélet, jelelmélet, matematikaelmélet tárgykörében. A szeminárium jegyzeteiből Tábor Ádám válogatott szemelvényeket a kiállításra.

1956 decemberében Szabó elhagyja Magyarországot. Az emigrációban alkotótevékenysége fókuszába a rajzolás kerül. Kotányi Attila első feleségének, Huszár Magdának köszönhetően már [1958-ban kiállít](#) a brüsszeli Palais des Beaux-Arts-ban Bálint Endrével, Kotányival és Vajda Lajossal. 1967-ben Düsseldorfban, hosszú betegség után éri a halál.

* * *

„Az én dolgaimnál görögös realizmussal, *expresszív variációban, mindenféle formában az emberi arc primerül, originelül megjelenik. És abszolút komplementer módon. A szélső absztrakcióval együtt a szélső fiziognomizmus. Mind a kettő kezdettől fogva megjelenik.*”

Realizmus és absztrakció, emberi arc és automatizmus. A négy fogalom elsőre megütközést keltő szoros összefüggése Szabónál természetes. Realizmus és absztrakció egysége a *kandinszkiji* értelemben: Szabó kalligráfiáinak absztrakt vonala nem „elvonatkoztat valamitől”, nem valami eredetinek az elvont képe, hanem maga is *primer valóság*, a „növekvő lélek” jele, lenyomata, „áttörése”, *malevicsi* értelemben „tárgy nélküli”, eredeti belső, szellemi valóság. Csupán a vonal hordozója: a tus, ceruza vagy toll nyoma és a papír a materiális elem. A másik két fogalom szoros kapcsolata világítja meg a kiállítás címének jelentését. A semmitől sem háborított jelenlét teheti csak meg, hogy útjára engedje a szolgálatra hivatott kezet, a kéz pedig önmaga mozoghat: auto-matává lesz. És ez a nagykorúvá avatott kéz az isten hasonlatosságára teremtett ember arcát vetíti a papírra. Ahogy Tábor Béla mondja Szabó kapcsán: „*Lélekjelenlétük pedig koroknak és egyéneknek egyaránt akkor van, ha ahhoz, hogy egy-egy szituációval megbirkózzanak, nem kénytelenek közvetlenül létük centrumát mozgósítani [...], hanem elég, ha testi-lelki-szellemi organizmusuk hajszálcsoveiból irányítják az energiákat a szituációra.*”

És az automatizmus másik „arca”: a rajzok szinte minden méltatója ([Tábor](#), [Kotányi](#), [Huszár](#), [Mándy](#)) „kézjegyek”, aláírásnak, *signum personae*-nak nevezi e rajzokat. Az aláírás automatizmusát mindenki ismeri. De hogy egy tudatos szellemi létformának, az oppozíciónak emblémává sűrűsödött két betűje, az *AO jel-képezővé* váljék, vagyis olyan szervesen beépüljön a személybe, hogy monogramként használja, így nyugodtan rábízhatja a kézre, arra nagyon kevés a példa. Az *ábrázoló* művész Vajda Lajosnál – Szabó Lajos jó barátjánál – látunk csak hasonlót. Nála motívumok válnak jellé.

Tábor Béla Szabó *gondolkodását* jellemző szavai a *vonalrajzait* is jellemzik: „*A repülő nyíl Zenon szerint nem mozog, hanem végtelen sokszor áll a térben. Így végtelen sok helyet foglal el és tart elfoglalva. Szabó Lajos nyila viszont csak mozog a térben, anélkül, hogy egyetlen egy helyet is elfoglalna, akárcsak egyetlen idő-atomnyira is.*” Ahogy a felajzott íj lövi ki irányzott nyilait, úgy indítja útjára Szabó a karját és a

tollát, adja meg irányukat, hogy a mozgó vonalak bejárják, „áttörjék” a lélek és a fehér lap között tátongó teret. Ezért, hogy a rajzok élnek-születnek, s lesznek a lélekjelenlét jellé vált üzeneteivé. Olykor tánccá, amint Kotányi mondja. A tánc mozgás, ritmus, levegővétele. Szabó úgy rajzol, ahogyan beszél: a rajzoló kézen kívül a lélegzetvétele és a hangerő ritmikus változása képződik a papíron vastagabb és vékonyabb vonalakká. Vagy, akár a hegedű hangja: hangrajzolattá. Amint Mallarmé rajzolja örökké megszülető, rajz-szóban születő hatyú-versét, úgy írja Szabó a képeit. Ott, helyben. Mi meg, nézők, amikor követjük a rajz vonalát, szemünkkel, lelkünkkel végigkövetjük a születését, evvel újra is élesztjük. Ezt ismerte föl Bali János, amikor a megnyitón „[utánarajzolta](#)”, és a rajzolás sercegését felerősítve *kihangosította* az általa kiválasztott rajzokat. Immár kettejük lendülete, jelenléte adott életet: hangot a rajzoknak. Igazolva azt, amit [Yehudi Menuhin Szabónak írt levelében](#) mond: „*Magam is úgy érzem, hogy a vonalak olykor szinte zenévé válhatnak.*” A megzenésített rajzok között egy önarckép is szerepelt. A [kiállítást megnyitó](#) Uri Asaf erről is mondhatta: „*A fej visszanéz ránk. Szabó Lajos feje egy csúcsára állított piramis, egy hatalmas homlok uralkodó boltozata, melyet az alulról felfelé irányuló tekintet tart egyensúlyban.*”

Mándy Stefánia pedig ezt írja a Vajdánál tett utolsó kórházi látogatásáról: „*Hazamenet, a kertből visszanézve szívszorító kontrasztot alkotott a pavilon kapujában rezignáltan álldogáló nagybeteg Vajda és a hosszú karját magasba lendítő, lelkesen integető Szabó Lajos.*”

Szabó Lajos evvel a *hosszú, magasba lendítő karjával* átöleli a világot. És rajzoló kézmozdulatával örök nyomot hagy rajta.